

AZGELİŞMİŞ BÖLGENİN TEKSTİL SEKTÖRÜNDE KADIN İŞÇİ OLMAK: ADIYAMAN ÖRNEĞİ*

BEING FEMALE WORKER IN THE TEXTILE SECTOR OF UNDERDEVELOPED REGIONAL: THE SAMPLE OF ADIYAMAN

Gazanfer KAYA¹

Öz

Tekstil, emek yoğun ağırlıklı sanayi kollarından biridir. Günümüz dünyasında tekstil ürünlerinin üretimi, daha çok az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin az gelişmiş bir bölgesinde yer alan Adıyaman ilinin sanayisinde tekstil önemli bir yer tutmaktadır. Adıyaman'daki tekstil sektöründe kadın emeği ağırlıktadır. Bu çalışmanın amacı, az gelişmiş bölge sanayisindeki kadın tekstil işçilerinin çalışma ilişkilerini analiz etmektir. Saha araştırmasının evrenini Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi'ndeki (OSB) küçük, orta ve büyük ölçekli fabrikaların tekstil işçileri oluşturmaktadır. Bu bağlamda 2014 yılının Mart ve Nisan aylarında küçük, orta ve büyük ölçekli 8 fabrikadan 350 tekstil işçisine yüz yüze görüşme yoluyla anket uygulanmıştır. Çalışma ilişkilerinde cinsiyet etkisini, karşılaştırmalı olarak analiz etmek için erkek tekstil işçileri de araştırmaya dahil edilmiştir. Alan araştırmasının bulgularına göre, az gelişmiş bölgenin tekstil sektöründeki kadın işçiler dezavantajlı konumdadırlar. Kadın işçilerin aldıkları ücretler ve çalışma saatleri, fason üretim yapan küçük fabrikalarda son derece olumsuzdur. Üstelik devlet teşvikinden yararlanan bu fabrikalarda asgari ücretin altı bir ücret ile çalışan tekstil işçilerinin oranı % 27.2'dir. Asgari ücretin altı bir ücret alanlar içinde kadınların oranı % 72.8'dir.

Anahtar Kelimeler: Az gelişmişlik, Sanayi, Tekstil Sektörü, Kadın İşçi, Adıyaman

Abstract

Textile is one of the labor-intensive industries. In today's world, the production of textile products is mostly carried out in underdeveloped or developing countries. Textiles have an important place in the industry of Adıyaman, which is located in a less developed region of Turkey. In Adıyaman's textile sector there are more employed women than men. The purpose of this study is to analyze the working relationships of female textile workers in underdeveloped region. The subject of the study are female textile workers of small, medium and large scale factories in Adıyaman Organized Industry Zone. For this purpose, in March and April of 2014, there was a survey conducted by face to face interviewing of 350 textile workers from 8 small, medium and large scale factories. Male textile workers were also included in the study to analyze the gender effects comparatively in working relationships. According to the findings of field research, female workers in the textile sector of underdeveloped region are in a disadvantageous position. The wages and working hours that female workers receive are extremely negative for small factories producing fake products. Moreover, in these factories benefiting from the state subsidy, the rate of textile workers working for a wage below the minimum wage is 27.2%. The rate of female workers working for a minimum wage is 72.8%.

Keywords: Underdeveloped, Industry, Textile Sector, Female Worker, Adıyaman

* Bu çalışma Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde (ODTÜ-Aralık 2017) sunulan bildirinin, genişletilerek makale biçimine dönüştürülmüş halidir.

¹ Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, gazanferky@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8236-4419

1.GİRİŞ

Tekstil, insanların temel gereksinimlerinden olan giyimi ve kullandıkları dekorasyon ürünlerini içine alan bir sektördür. Bu sektör gerek geleneksel gerekse de modern toplumlarda değişik biçimlerde varlık göstermiştir. Özellikle de Sanayi Devrimi, tekstil ürünlerinin kitlesel üretimine önemli bir boyut getirmiştir. Emek yoğun bu alan, küreselleşme sürecinde sermayenin yeniden yapılanmasına bağlı olarak az gelişmiş ülke ve bölgelere kaydırılmıştır. Nitekim az gelişmiş ülke ve bölgelerdeki tekstil sektörü; ucuz, güvencesiz ve örgütsüz bir emek ilişkileri ile anılmaktadır. Bu sektörde kadın emeğinin yoğunluğu tarihsel ve sosyolojik olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'nin önemli üretim ve ihraç sektörlerinden olan tekstil, metropol kentlerden çevredeki illere ve özellikle de az gelişmiş bölgelere kaydırılmıştır. Bir başka deyişle uluslararası küresel rekabet ve maliyet giderleri gibi gerekçelerle, tekstil fabrikaları devlet teşvikinin olduğu az gelişmiş bölgelerin illerinde kurulmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin az gelişmiş bir bölgesi olan Güneydoğu illerinin sanayisinde tekstil sektörünün ağırlığı artmaktadır. Sosyo-ekonomik ve demografik göstergeler açısından az gelişmiş bir il olan Adıyaman sanayisinde tekstil sektörü ilk sıradadır. Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi'nde (OSB) birçok tekstil fabrikası faaliyet göstermekte ve bu fabrikalar devletten bir takım teşvikler almaktadırlar. Çalışmamızda tekstil sektöründeki kadın emeğinin durumu, merdiven altı tabir edilen ve fason üretim yapılan kayıt dışı atölyelerde değil; devletten teşvik desteği alan ve formel denetim altında olan fabrikalardan yola çıkarılarak incelenmiştir.

2.TEKSTİL SEKTÖRÜ VE KADIN EMEĞİ

Giyinme, insanın beslenme, barınma gibi temel ihtiyacından biridir. İnsanoğlu bu ihtiyacını geçmişten günümüze, içinde buldukları coğrafi, toplumsal ve ekonomik koşullara bağlı olarak karşılamaya yönelmiştir. Wulforth'a göre giyinme hem insanı iklim koşullarına karşı korumayı hem de insan kişiliğini ve yaşam standardını ifade etmektedir. Giysi üretiminin evrimi taş devrine kadar uzanır (Wulforth, 2006, s. 1) Ancak tekstilin kitlesel üretimi sanayi devrimi ile başlamıştır. Tekstil sanayi, özellikle pamuklu dokuma İngiliz sanayi devrimi ile özdeşleşir. Hobsbawm'un ifadesi ile pamuk üretimi, Sanayi Devrimi'nin onsuz açıklanmayacağı, uluslararası ticaretin ve özellikle de sömürge ticaretinin tipik bir yan ürünüydü. 1770'e kadar olan dönemde İngiltere'nin pamuklu ihracatının yüzde doksanı, sömürge pazarlarına, daha çok da Afrika'ya yapıldı. İhracatta 1750 sonrasında görülen büyük artış sanayiye hız kazandıran gücü sağladı; bu tarihten 1770 arasındaki dönemde pamuklu ihracatı on katı artış kaydetti. Böylece pamuk az gelişmiş dünya ile karakteristik ilişkisini kurdu ve bu ilişkiyi yaşadığı çeşitli dalgalanmalara rağmen koruyarak güçlendirdi. Hammaddesini 1790'lara kadar Batı Hint adalarındaki köle emeğine dayalı plantasyonlar sağladı ve bu tarihten sonra da ABD'nin güneyinde köle emeği kullanan plantasyonlar sayesinde yeni ve gerçekte sınırsız kaynağa kavuştu (Hobsbawm, 2008, s. 53-54).

Teknolojinin gelişmesiyle beraber ortaya çıkan makinelerin fabrikalarda toplu üretimde kullanılması önce dokuma sanayisinde gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme sonucu 1830'larda dünya pamuklu dokuma tüketiminin % 60'ı İngiltere tarafından karşılanmaktaydı (Çavdar, 1995, s. 39). 19. yüzyılda başta İngiltere olmak üzere, birçok batılı ülkede sanayileşme, dokuma imalatı ile başlarken, toplam işgücünün önemli bir bölümünü de kadınlar oluşturmuştur. Bunun en önemli nedeni de, kadının ucuz işgücü olarak görülmesi olmuştur. Bu olumsuz duruma rağmen Sanayi Devrimi, kadınların ilk kez ekonomik bir gelir karşılığı başkası hesabına çalışmaya başlamasını gerçekleştirmesi açısından en önemli tarihsel gelişme olarak değerlendirilmektedir (Pınarcıoğlu, 2006, s. 29). Bu dönemde aşırı karlar peşinde koşan sermayedarlar, olabildiğince bol, hızlı ve ucuz mal üretebilmek için işçileri

insan gücünü aşan uzun çalışma süreleriyle çalıştırmaya yönelmişlerdir. Örneğin, Fransa’da bu süre, günlük ortalama 16 saattir. Erkek, kadın ve çocuk ayrımı yapılmadan çalışma süreleri 14-18 saat arasında değişmekteydi. Dokuma sanayinde kadın ve çocuklar sabahın erken saatinden gece yarısına kadar güçlerinin üzerinde çalıştırılıyorlardı. Kadın ve çocukların, bedensel güçlerinin üzerindeki ağır ve yıpratıcı işlerde çalışmaya zorlamaları, kuşakların yıkımına, sakatlıkların artmasına, genç yaşta ölümlere ve toplumsal huzursuzlukların çoğalmasına neden olmuştur (Güven, 1999, s. 123-124). Nitekim fabrika üretiminin etkinleştiği dönemin başlarında kadınlar uzun çalışma saatleri ve düşük ücretle çalıştırılarak adeta erkek işgücünün düşük maliyetli ikamesi olarak görülmüştür. Bu olgunun bir sonucu olarak İngiltere’de imalat sanayi içinde kadın işgücünün payı 1841’de % 35’lerden, 1851’de % 45’e yükselmiştir (Özer ve Biçerli, 2003, s. 57).

Sanayi Devrimi sürecindeki kadınların yoğun olarak yer aldıkları tekstil sektöründe son derece olumsuz çalışma koşulları ve emek sömürsü yaşanmıştır. Günümüzde benzer çalışma ilişkileri, tekstil sektöründe öne çıkan az gelişmiş ülkelerde yaşanmaya devam etmektedir.

3. TEKSTİLİN AZGELİŞMİŞ ÜLKE/BÖLGELERE KAYMASI VE TÜRKİYE

“Sermaye, bir yandan değişimi hızlandırmak için önündeki bütün mekansal engelleri yerle bir etmek ve bütün dünyayı kendine pazar haline getirmek için, diğer yandan da mekanı zamanla aşmak için mücadele eder”. Karl Marx*

Dünyada az gelişmiş ülke ve bölgelere kayan tekstil sektörünü irdelemeden önce, az gelişmişlik olgusunu irdelemek yerinde olacaktır. Az gelişmişlik olgusu, yaygın anlamıyla bir bölge, ülke veya toplumu nitelendirmek için kullanılır. Bu olgu, ister bir toplum, bölge yahut da ülkeyi nitelendirsin, ilişkilendirildiği sosyo-ekonomik gerçekliğe ilişkin bir durumu ortaya koyar. Az gelişmişliğin içinde bulunduğu toplumsal gerçeklik, onu “gelişmiş”, “kalkınmış”, “ilerlemiş” gibi sözcüklerle ifade edilen toplum-bölge ve ülkelerden farklılaştırır. Tütengil’in belirttiği üzere, “az gelişmiş bölge” bir ülkenin bütününe kıyasla yalnızca yeteri kadar gelişmemiş bölgeler olmayıp, sosyal yapı farkları bakımından da “ülke”den bazı özellikleri ile ayrılan “bölge”ler görünüşündedir. Coğrafyadan gelen fiziki tecrit edilme veya elverişsizlik koşulları, etnik ayrılıklar, demografik özellikler, ülkenin bütünü ile birlikte gelişmeyi engelleyen veya sınırlayan bir ilişkiler düzeninin varlığı bölgesel az gelişmeyi doğuran en önemli sebepler arasında yer alır (Tütengil, 1984, s. 24-25). Freyssinet’in nitelmesiyle de az gelişmiş bölgeler genellikle gelişmiş bölgelere göre, yaşam düzeyi ve gelişme seviyesi düşüklüğü gösterir (1985, s. 15).

Gelişmiş ve kalkınmış ülkelere göre bir takım farklılıklar taşıyan az gelişmiş ülke veya bölgeler kavramlarının kullanımı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında önemli bir stratejik güç olarak Amerika’nın ön plana çıkması, eski sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması ve refah devleti politikalarına bağlı olarak kapitalist kalkınmanın dışında kalmış devletlerin kendi iç pazarlarına dönük sanayileşmeye hız vermesi gibi dünyada önemli gelişmeler yaşanmıştır. Az gelişmişlik, savaş sonrasında kullanılmaya başlansa da, tarihsel ve toplumsal bir süreç olarak kapitalizmle yaşıttır. Bu bağlamda az gelişmişlik, kapitalist yayılma ve genişlemenin bir sonucu olarak görülmelidir (Başkaya, 2005, s. 55). Paul Baran’a göre az gelişmişlerin az gelişmişliğini gelişmişlerin gelişme sürecinde aramak gerekir (Keyder, 1976, s. 11). Bir diğer deyişle, kapitalist ülkeler, az gelişmiş

* Kurtuluş, 2010, s. 177.

ülkeleri sömürerek ve de kendilerine bağımlı hale getirerek bugünkü durumlarına gelmişlerdir.

Herhangi bir bölgeyi veya ülkeyi az gelişmiş olarak nitelenirken, bir takım ölçütler sıralanmaktadır. Bu ölçütlerin ekonomik, demografik ve sosyokültürel birçok boyutu vardır. Bu ölçütleri ana hatlarıyla şu şekilde belirtmek mümkündür: Az gelişmiş bölgeler, milli gelirin düşüklüğü ve dağılımındaki eşitsizlik yönü ile diğer gelişmiş bölgelerden ayrılır. Az gelişmiş bölgelerde tarım sektörleri ağırlıklı olup, bu sektörde gizli işsizler bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde topraksız veya yeter toprağı olmayan köylüler, ya başkalarının topraklarında “kiracı”, “ortakçı” veya ırgat (tarım işçisi) olarak çalışmaktadırlar. Az gelişmiş bölgelerde sınırlı bir sanayileşme bulunmaktadır. Oysaki gelişme ve kalkınmanın önemli bir koşulu sanayileşmedir. Sanayileşme, teknoloji üretmekle ve üretilen teknolojiyi ekonominin gelişmesine sunmakla olanaklı hale gelir (Başkaya, 2005, s. 55). Az gelişmiş bölgelerin bir özelliğı de hizmet kesimi normalin üstünde büyüktür. Hizmet kesimi, kırsal kesimin dışladığı işsiz kitleyi, sanayinin yeterince istihdam olanağı yaratamaması nedeniyle de yapısında taşır. Bu kitleyi oluşturanlar, marjinal verimliliğı düşük işlerde çalışırlar görünürler (Han ve Kaya, 2002, s. 18-19). Az gelişmişliğin bir diğer ölçütü üretken yaş grubunda bulunan nüfusun istihdam edilememesi, bir başka deyişle açık işsizlik olgusudur. Az gelişmiş bölgelerde istihdam alanları son derece sınırlı, ancak iş talep eden faal kesimin oranı oldukça geniş boyutlardadır.

Demografik açıdan az gelişmiş bölgelerdeki yıllık nüfus artış hızı, gelişmiş bölgelere göre fazladır. Nüfus artış hızında, doğurganlığın yüksek olmasının yanında daha önceleri az gelişmiş yörelerde yaygın olan çocuk ölümlerinin azaltılmasının önemli bir etkisi vardır. Ayrıca az gelişmiş bölgelerde genç ve bağımlı nüfus oranları yüksektir. Az gelişmiş bölgelerin demografik açıdan dikkat çekici bir yönü de nüfusun özellikle kırsaldan kentlere doğru olan yoğun göçüdür. Kentleşme, günümüz dünyasında önemli bir gerçeklik olmakla birlikte, az gelişmiş ülke/bölgelerdeki kentleşme “aşırı”, “dengesiz”, “çarpık” ve “kentle bütünleşmemiş” nüfusu barındıran bir özellik gösterir. Bu durumun temel nedeni sınırlı bir sanayileşmeye karşın, kırsal kesimin kentlere akın etmesidir. Az gelişmiş ülke ve bölgelerde nüfusun kentlerde birikmesi, barınma, altyapı, eğitim, sağlık, istihdam gibi pek çok yaşamsal sorunu ve açmazları beraberinde getirmektedir.

Az gelişmiş bölgelerde yaşayan kadınlarda, okuryazar olmayanların oranı fazladır. Bu bölgelerde geleneksel toplum yapısının varlığını sürdürmesi, kadının aile içinde ve toplumdaki konumunu olumsuz şekilde etkilemektedir. Kadınlar, kırsalda aile işletmesinin emek yoğun işçisi ya da ucuz ırgat olarak çalışmaktadırlar. Yine kadınların erken yaşta evlendirilmeleri de dikkati çeken bir durumdur. Han ve Kaya'nın belirttiğı üzere, kadın kırsal kesimde çok ağır işler yaparken, kentlerde de belirli mesleklerde başarıya ulaşma olanakları sınırlıdır. Kısıtlı eğitim ve iş ortamında yaşayan kadın, ekonomik açıdan erkeğe bağımlı bir durumdadır (Han ve Kaya, 2002, s. 27). Yukarıdaki ifadelerde göstermektedir ki, az gelişmişlik, tarihsel ve toplumsal boyutları olan bir olgudur.

Neoliberal küreselleşme ile birlikte hız kazanan tekstilin az gelişmiş ülke ve bölgelere, bir diğer deyişle çevre ülkelere kayması bir zincir şeklinde ele alınmaktadır. Merkez ve çevre ülkeler arasında yerel küçük üretim birimleri aracılığıyla fason bağ kurulmaktadır. Bu bağda zincirin en güçlü halkasını, genellikle merkez ülkeler ve çok uluslu şirketler oluşturmaktadır. Bu işletmeler, hammadde ve ucuz işgücü ihtiyacını karşılamak için çevre konumundaki ülkelerin işletmelerini kullanırlar. Bu işletmeler ise aynı ülke içinde kendi ucuz işgücü ihtiyacını karşılamak için enformel yollara başvururlar. Merkez ve çevre ülkeler arasındaki bu ilişki, çevre ülkelerde birbirine bağılı, bir diğeri diğeri fasonluk yapan küçük ve orta ölçekli firmalar ağının bulunduğu, endüstri bölgeleri yaratır. Bu bölgelerdeki zincirin en son

halkasını, sigortasız, düşük ücretle ve yarı zamanlı çalışan işçiler oluşturmaktadır (Şahin, 2013, s. 17). Kapitalist dünya ekonomisine eklenmeyi oluşturan bu zincir ile, az gelişmiş ülkelerin ucuz, güvencesiz ve örgütsüz emek yoğun sektörü, küresel şirketlerin birikim stratejisinin önemli bir parçasını oluşturur. Küresel şirketler yatırımlarını emeğin bol ve ucuz olduğu ülkelere kaydırırlar. Nitekim Wichterich'a göre, North Rhine dokuma sanayinin başkanı Dirk Busse, 2000 yılının fabrikasını, ücretlerin en düşük olduğu limanlara demirleyen bir gemiye benzetmiştir (2004, s. 26). Naomi Klein ise bu gerçekliği, "Göçmen Fabrikalar" olarak nitelendirmektedir. Sanayiler yükselen ücretlerden, çevre yönetmeliklerinden ve vergilerden hızla kaçtıklarından, fabrikalar taşınabilir olacak şekilde yapılmıştır (Klein, 2012, s. 244)

Büyük oranda iş gücündeki maliyetlerin şekillendirdiği tekstil ve hazır giyim sektörü dünya genelinde daha çok sosyal açıdan az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Günümüzde Çin, Bangladeş, Hindistan, Hong Kong, Endonezya gibi işgücü maliyetlerinin çok düşük olduğu ülkeler sektörün imalat kısmında ilk sıralarda yer almaktadırlar (Dicle Kalkınma Ajansı, 2011:4). 1970 ile 1990 arasında ihracatta en fazla artışı gerçekleştiren Güneydoğu Asya'da kadınların toplam işgücündeki payı % 25'ten % 44'e çıktı. Ancak kadınların bunu karşısında ödedikleri bedel yüksektir: Berbat çalışma koşulları, çok az hak, en az ücret ve sosyal güvencesizlik (Wichterich, 2004, s. 24; ILO, 2014)

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke kategorisine konulan Türkiye'de 1980'lerin başında neoliberal ekonomi politikaların benimsenmesiyle beraber, tekstil ve konfeksiyon sektörü en önemli sektör kolları haline gelmiştir. Türkiye bu sektörde 1980-2000 yılları arasında dünya genelinde ihracat payını 0,3'ten 3,3'e yükselterek, Çin, Avrupa Birliği Ülkeleri ve Hong Kong'dan sonra dünyanın 4. en büyük ihracatçı ülkesi haline gelmiştir. Mutlak verilere göre, 1990-2007 yılları arasında ihracat oranı tam dört kat yükseldi ve 2007'de 14 milyar Amerikan Dolar'a ulaştı. Sanayinin bu derece gelişmesi, ilk olarak devlet desteği, düşen işgücü maliyetleri ve hazır konfeksiyon eşyası imalatındaki hızlı gelişmeleri desteklemek için tekstil endüstri kapasitesinin yenilenmesi ve güçlendirilmesi sayesinde olmuştur (Dedeoğlu, 2012, s. 8). Türk hazır giyim sektörü 2014 yılı itibarıyla % 3,4 pay ile dünyanın 8. büyük hazır giyim ihracatçısı konumundadır. AB ülkelerine tekstil ve hazır giyim ihracatında ise ülkemiz Çin, Bangladeş ve Almanya'nın ardından 4. sırada yer almaktadır. Bugün, hazır giyim sektörü, üretim ve istihdamdaki büyük ağırlığıyla ülkemiz ekonomisinin lokomotif sektörlerinden birisi konumundadır. Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin çoğu küçük ve orta büyüklükteki işletmeler niteliğindedir. Sosyal Güvenlik Kurumu 2014 yılı istatistiklerine göre, Türkiye genelinde giyim eşyaları imalatında faaliyet gösteren firmaların sayısı 35.000 civarındadır. Bu firmalarda kayıtlı yaklaşık 500.000 kişi istihdam edilmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2016, s. 1). Tekstil sektöründe toplam 2,5 milyon kişinin istihdam edildiği tahmin edilmektedir (Dicle Kalkınma Ajansı, 2011:5). Bu durum tekstil ve konfeksiyon sektöründeki kayıtlı ve kayıt dışı çalışanlar arasındaki uçurumu ortaya koymaktadır. Tekstil ve konfeksiyon sektörü kadınları için önemli bir çalışma alanıdır. Ulusal düzeyde kadın istihdamı % 25 civarındayken, tekstil sektöründe bu oran %37 civarındadır (Dedeoğlu, 2012, s. 9).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için, işgücü maliyetlerinin düşük tutulması tekstil firmalarının piyasadaki aşırı rekabet koşullarına uyum sağlayabilmelerinde önemli bir avantaj sağlamaktadır. Böylece tekstil sektörü, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de genelde sendikasız işçi çalıştırmaktadır. Zira tekstil firmaları, çalışanların sendikasızlaştırılması politikası ile genellikle asgari ücretle işçi çalıştırmakta, bu yolla üretim maliyetleri içinde işgücü maliyetlerini en aza indirebilmektedir. Çalışma koşulları, ücret düzeyi ve sosyal güvenceler açısından küçük ve orta boy firmalar için durum daha da kötüdür. Bu yüzden küçük işletmelere doğru gittikçe işçi sirkülasyonu artmaktadır (Suğur, 2005, s.

60).Türkiye’de tekstil sektöründe, çok ciddi boyutlarda fason üretim yapılmaktadır. Aşağı yukarı konfeksiyon dikim atölyelerinin hemen hemen hepsi fason üretim yapmaktadır. Çünkü işletmeler, işçilik maliyetlerini öne sürmekte ve fasonun daha kârlı olduğunu düşünmektedirler. Bu yüksek düzeydeki fason üretim, sektörde bir diğer sorun olarak değindiğimiz kalite sorununu da ortaya çıkarmaktadır. Fason atölyeler, ucuz işgücü kullanımından dolayı rekabet gücü sağlasa da, kalite yönünden sorunlara yol açmaktadırlar (Orkun, 2007, s. 126).

Türkiye’de fason üretiminin yaygın olduğu tekstil ve konfeksiyon üretiminin günümüzde, ülkenin az gelişmiş doğu ve güneydoğu bölgelerinin illerine kaydırılmıştır. Budurum üzerinde devlet politikalarının önemli bir etkisi vardır. 2012 Ocak ayında dönemin Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Konfeksiyon sektörü gibi emek yoğun sektörler bayan istihdamının en fazla olduğu sektörlerin başında geliyor. Bu sektörlerde Doğu ve Güneydoğu’da belirlenecek olan illeri biz Çinle, Pakistanla, Bangladeşle ve Vietnamla rekabet edebilecek bir bölge haline getireceğiz...Böyle bir güzel sistem açıklanacak ki bu sistem açıklandığında insanlarımız Çin’de Vietnam’da Bangladeş’teki gibi onların köle maaşlarıyla değil asgari ücreti eline net alacağı bir sistem olacak” (Aslan, 2012, s. 82-83). Devletin uygulamış olduğu teşvik sistemi, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde yatırımların yoğunlaşmasını getirmiştir. Nitekim Dedeoğlu’na göre Malatya’daki sanayi şirketlerinin % 13’ü, Adıyaman’dakilerin % 25’i, Kahramanmaraş’takilerin %34’ü, Gaziantep’tekilerin % 30’u tekstil ve konfeksiyon sektöründedirler (Dedeoğlu, 2014, s. 467). Söz konusu illerdeki kadın emeğinin bol, ucuz ve güvencesiz olması; fason üretim yapan ve merkezleri İstanbul, İzmir, Bursa gibi iller olan firmaların kapitalist birikimi için temel cazibe kaynağıdır.

4.ADIYAMAN’DA TEKSTİL SEKTÖRÜ

1507

Güneydoğu bölgesinde yer alan Adıyaman, demografik, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla az gelişmiş bir il konumundadır. İlin uzun yıllar temel geçim kaynağı tarım ürünleri, özellikle de tütün ekimi olmuştur. Neoliberal politikaların tarıma yansımalarının bir sonuç olarak, tütün ekimine önce kota getirilmesi ve ardından da Tekel fabrikalarının kapatılması; on binlerce tütün üreticisini Adıyaman kent merkezine ve büyük şehirlere göçe zorlamıştır. Nitekim Tekel döneminde topraksız ve az topraklı köylülerin dahi yarıcılık ve ortakçılık yaparak geçimlerini sağladığı bir üretim faaliyeti idi tütün ekimi. Tekel sonrası az gelişmiş bölgelerinde temel özelliklerinden olan hızlı, çarpık kentleşme, Adıyaman toplumsal yapısının temel gerçeklerinden biri olmuştur. Kent merkezi; vasıfsız, eğitim düzeyi düşük ve hane halkı kalabalık olan kır yoksulları ile dolmuştur. Kentin yoksul kenar mahallerine yerleşen bu insanların önemli bir kısmı kayısı, fındık toplama başta olmak üzere diğer illere mevsimlik ırgat olarak çalışmaya gitmektedirler. Bu bağlamda Adıyaman, birçok gazete haberine “ırgat kent” olarak da yansımaktadır (Yeniyol Gazetesi, 2007, s. 1; Yeniyol Gazetesi, 2008, s. 1; Adıyaman’da Bugün Gazetesi, 2010, s. 9). Böyle bir algının altında az gelişmişliğin getirdiği derin işsizlik ve yoksulluk yatmaktadır. Kaya’nın Adıyaman kent merkezindeki haneler üzerinde gerçekleştirdiği alan araştırmasında, görüşülen hanelerin % 42,6’sı Adıyaman’ın en önemli sorunun işsizlik olduğunu belirtmişlerdir (Kaya, 2013, s. 133). Nitekim işgücü piyasası 2012 yılı verilerine göre, bölgedeki işgücüne katılım oranı % 43,6 ile Türkiye ortalamasının (% 50) altındadır. Ayrıca bu bölgenin işsizlik oranı %11,8 olarak ölçülmüş olup, bu rakam Türkiye ortalamasının (% 9,2) üzerindedir (İşkur, 2013, s. 1). Ayrıca bölgedeki yoksulluğun önemli bir göstergelerinden olan Yeşil Kart’lı sayısı, Adıyaman ilinde % 41,1 gibi oldukça yüksek bir seviyededir (MDG Achievement Fond, 2012, s. 32).

TÜİK verilerine göre Adıyaman ilindeki çalışanların % 50,8’i tarım sektörüne, % 30,8’i hizmet sektöründe ve % 18,4’ü sanayi sektöründedir (2013:49). Nüfusunun yarısının

tarımda çalıştığı Adıyaman'ın sanayisi orta ve küçük işletme ölçeğinde, gıda/tarıma dayalı sanayi dallarında faaliyet gösteren işletmelerden oluşmaktadır. İlde ticaretin yeterince geliştiğini söylemek mümkün değildir. Adıyaman'ın sanayi ile tanışma yılı 1955'tir. Bu tarihte Adıyaman Pamuklu Dokuma Sanayi Türk Anonim Şirketi kurulmuş ve 1967 yılında üretime geçmiştir. İlin ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı olup, özellikle tekstil sektörü yatırımlarında sanayileşme eğilimi görülmektedir. İldeki toplam 278 işletmede 10.271 kişi istihdam edilmektedir. İl genelinde sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına bakıldığında % 32.7 ile tekstil ürünleri imalatı birinci, % 21.22'lik bir oran ile gıda ürünleri imalatı sektörü ikinci sıradadır (www.adiyaman.gov.tr/ilin-sanayi-durumu).

Eylül 2008'de ortaya konan Ulusal Tekstil, Hazır Giyim ve Deri Sektörü Stratejisi'nde tekstil ve Hazır Giyim Sanayi için öngörülen mekânın 1980'li yıllardan beri tekstil üretiminin yapıldığı Adıyaman ve çevresi olduğu görülmüştür. Tarihsel olarak sektörü biliyor olmasının yanında Adıyaman'ın öne çıkarılmasındaki önemli unsurlar Gaziantep iline yakınlık, Ortadoğu ülkelerine yakınlık ve bölge illerine nazaran daha güvenli olması şeklinde sıralanabilir. Sektörün Adıyaman'daki gelişimine bakıldığında il genelinde 50'nin üzerinde faaliyet gösteren fabrika bulunmaktadır (Aslan, 2012, s. 120).

Saha araştırmanın yapıldığı 2014 yılında Adıyaman Bölgesel Teşvik Sistemi'nin sınıflamasında 5. Bölgede yer alıyordu. Teşvik OSB içi ve dışındaki sanayi kuruluşlarını içermektedir. OSB içi işletmelere daha fazla teşvik verilmektedir. Vergi oranında indirim, sigorta primi işveren hissesinin devlet tarafından ödenmesi (OSB içi 10 yıl/ OSB dışı 7 yıl) ve TL/Döviz cinsinden düşük faiz desteği (sadece OSB içi), Yatırım Yeri Tahsisi, KDV İstisnası ve Gümrük Vergisi Muafiyeti 5. Bölgede yer alan Adıyaman sanayicilerinin yararlandıkları desteklerdir (www.ekonomi.gov.tr/Yatirim_Tesvik_Haritasi-Adiyaman). Sanayi alanındaki teşvik sistemi, özellikle tekstil firmalarının Adıyaman'a yatırım yapmalarını ve dolayısıyla da istihdamı etkilemiştir. Nitekim Dedeoğlu'na göre Türkiye'de kadınların tekstil sektöründeki istihdamı toplamdaki istihdam oranından fazla iken, konfeksiyon sektöründe ise tüm işçilere oranı %40 civarındadır. Araştırmanın yapıldığı bölgede de sektörde çalışan kadın istihdam oranı ulusal verilere paralellik göstermektedir ve kadın çalışan oranı hazır giyimin yaygın olduğu illerde daha da yüksektir. Bu duruma en iyi örnek, tekstil sektöründe kadın işçi oranının %70'i bulunduğu Adıyaman'dır. Bu oran, evden çalışan işçileri ve kayıtsız çalışan işçileri de kapsayacak olursa daha da artacaktır (Dedeoğlu, 2012, s. 10). Kısacası, az gelişmiş bir bölge ili olan Adıyaman, tekstil ürünleri imalatın ağırlık kazandığı bir sanayi yapısına sahiptir. İşsizlik ve yoksulluğun öne çıktığı kent merkezindeki tekstil işletmelerinde kadın emeği ağırlıktadır.

5. ALAN ARAŞTIRMASI

5.1. Yöntem

Az gelişmiş bölge sanayisindeki kadın işçilerin çalışma ilişkilerini inceleyen bu saha araştırmasına erkek işçiler de dahil edilerek, hem bütünsel hem de karşılaştırmalı analizlerin yapılması amaçlanmıştır. Böylece araştırmanın evrenini Adıyaman Organize Sanayisi Bölgesi'ndeki fabrikalarda çalışan tekstil işçileri oluşturmaktadır. Adıyaman Ticaret Odasından elde edilen Nisan 2014 yılı verilere göre, OSB'de kayıtlı tekstil işçisi 4860'dır. Evrenden örneklem hesaplanırken, % 95 güvenilirlik düzeyi ve % 5 hata oranı dikkate alınarak, 356 sayısına ulaşılmıştır. Çalışma sürecinde basit tesadüfi örneklem yöntemiyle 360 anket uygulanmış, eksik ve hatalı 10 anket çalışma dışı tutularak 350 anket üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Yüz yüze görüşme yoluyla anket uygulananların 184'ü (% 52.6) kadın ve 166'sı (% 47.4) erkektir. Tekstil işçilerinin bütününe ve cinsiyete göre yapılacak değerlendirmelerin geçerlilik ve güvenilirliği açısından, cinsiyet oranları yakın değerlerde

alınmıştır.OSB’de tekstille ilişkili 31 fabrika aktif görünmektedir. Araştırma, büyük, orta ve küçük ölçekli olmak üzere 8 fabrikada gerçekleştirilmiştir. Bu fabrikalardan ikisi iplik üretimi yapan biri büyük ve diğeri küçük bir işletme (119 görüşmeci), ikisi tekstil-konfeksiyon ihracatçısı olan orta büyüklükteki işletmeler (110 görüşmeci) ve kalan dördü de fason üretim yapan küçük işletmelerdir (121 görüşmeci). Bu işletmelerden en büyüğü ve de tek sendikann örgütlü olduğu iplik ağırlıklı üretim yapan fabrika, Gaziantep kökenli olup, OSB’deki tekstil çalışanlarının dörtte birini kapsamaktadır. Bu nedenle oransal olarak da bu fabrikadan dörtte bire yakın bir örneklem çalışmaya dâhil edilmiştir. Görüşmelerde büyük çoğunluğu kapalı uçlu sorulardan oluşan anket uygulanmıştır. Adıyaman Üniversitesi Sosyoloji Bölüm öğrencileri gönüllü anketör olarak çalışmada yer almışlardır. Çalışma öncesinde öğrencilere ankete ilişkin bilgilendirme eğitimi yapılmıştır. Anketler, 2014 yılı Mart ve Nisan aylarında çalışanların öğle arasında yemekhanelerde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada tekstil firmalarının isimleri kullanılmayacağı, anket çalışmasına izin veren işletme sahiplerine bildirilmiştir. Tekstil işçilerine uygulanan anketteki değişkenler (sorular), SPSS 16.00 istatistik programındaki veri tabanına işlenmiştir. Sahadan eldiler bulgulara dayanan bu nicel araştırmada, anket tekniği uygulanmıştır. Anket tekniği ile elde edilen bulgular ışığında, incelenen konunun temel özelliklerinin betimlenmesi ve analiz edilmesi amaçlanmıştır.

5.2. Bulgular ve Analizi

5.2.1. Demografik Bulgular

Tablo1: Görüşmecilerin Demografik Özellikleri

Medeni Durum	KADIN		ERKEK		Toplam Yüzde %	Doğum Yeri	Frekans (f)	Yüzde (%)
	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)				
Bekar	135	73.4	49	26.6	100	Adıyaman İl Merkez	247	70.6
Evli	43	27	116	73	100	Adıyaman İlçe-Köy	86	24.6
Boşanmış	5	83.3	1	16.7	100	Adıyaman Dışındaki iller	17	4.8
Diğer	1	100	0	0	100	Çocuk Sayısı	Sayı	Yüzde
Yaş	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Toplam Yüzde	1-2 Çocuk	79	50.3
15-17	12	80	3	20	100	3-4 Çocuk	46	29.4
18-20	40	87	6	13	100	5 ve üzeri	7	4.4
21-25	55	60.4	36	39.6	100	Çocuğu Olmayan	25	15.9
26-30	48	51.1	46	48.9	100	Hanedeki Kişi Sayısı	Sayı	Yüzde
31-35	13	27.1	35	72.9	100	1-3 Kişi	83	24
36-40	10	33.3	20	66.7	100	4-6 Kişi	178	51.5
41 ve üzeri	6	23.1	20	76.9	100	7-9 Kişi	85	24.5
Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Toplam Yüzde	Eşin Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul mezunu	56	56.6	43	43.4	100	İlkokul mezunu	81	50.3,
Ortaokul mezunu	75	64.1	42	35.9	100	Ortaokul mezunu	41	25.5
Lise mezunu	42	38.2	68	61.8	100	Lise mezunu	28	17.4
Diğer	11	45.8	13	54.2	100	Diğer	11	6.8

Tekstilde çalışan örneklemdekiler arasında, bekar olanların oranı % 52.6, evli olanların oranı% 45.4 ve boşanmışların oranı ise % 1.7’dir. Kadınlarda bekar olanların, erkeklerde ise evli olanların oranı yüksektir. Özellikle genç kızların küçük yaşlarda ve

çoğunlukla evlilik öncesi tekstil sektöründe çalışmaya yönelmesi, örneklemedeki kadınlar arasında bekar oranlarının yüksek olması üzerinde etkilidir. Nitekim tabloda da görüleceği üzere 20 yaş altındaki kadınların sayısı (52 kişi), 20 yaş altındaki erkeklere göre (9 kişi) oldukça yüksek bir orandadır. 30 ve üzeri yaşlarda ise erkek çalışanların yüzdesi daha yüksektir. Örneklemedekilerin % 52.8'i 21-30 yaş arasında yoğunlaşmaktadır. 18 yaşın altındaki 15 kişinin 13'ü fason üretim yapan küçük işletmelerde ve kayıt dışı çalışmaktadır. Fason üretim yapan küçük işletmelerde çalışan 13 kişiden 10'u kadındır. Dedeoğlu'nun Adıyaman'ı da içine alan bölge araştırmasında bulguladığı 12-13 yaşında genç kızların tekstilde çalışması durumuna (Dedeoğlu, 2012, s. 473), bu çalışmada rastlanmamıştır. Söz konusu yaşlarda çalışmanın kayıt dışı fason üretim yapan atölyelerde görülme olasılığı daha çoktur.

Türkiye'nin kentlerine Suriyeli sığınmacıların yerleşmesi ile "Suriyeli İşçiler", tarım, hizmet ve inşaat sektörlerinde olduğu gibi imalat sanayisinde de çalıştırılmaya başlanmıştır. Nitekim fason üretim yapan işletmelerin birinin anket yapılan yemekhanesinde 15-16 yaşlarında 3 Suriyeli erkek çocuk çalışana rastlanmıştır. Araştırma dışında tutulan bu işçilerden sınırlı Türkçe bilen biri, 400-500 TL ile çalışmak için anlaşıklarını söylemiştir. Çalışmanın yapıldığı yılın asgari ücretinin yarısı ve daha aşağısı bir ücretle çalışan göçmen işgücünün varlığı, devlet teşviki ve denetiminin altındaki OSB'de dahi ucuz emeğin kullanımındaki sınır tanımazlığı göstermektedir. Örneklemedekilerin bütününe eğitim durumu açısından ortaokul mezunu olanlar % 33.4, lise mezunu olanlar % 31.4, ilkokul mezunu olanlar % 28.3 ve diğer % 6.9'dur. Cinsiyete göre bakıldığında ortaokul mezunları içindeki kadın işçilerin oranı % 64.1 ve lise mezunları içindeki kadın işçilerin oranı ise % 38.2'dir. Kadın çalışanlar içerisinde ortaokul eğitiminin yüksek çıkmasında, çalışan kadınların yaş düzeyi ve zorunlu eğitim çağı etkilidir. Ancak, zorunlu eğitimden sonra genç kızların okul yaşamından, çalışma yaşamına yöneldikleri görülmektedir.

Örneklemedekilerin doğduğu yerleşim yeri açısından, Adıyaman il merkezi doğumlu olanların oranı % 70.1, Adıyaman'ının ilçelerinden veya merkez köylerinden doğumlu olanlar % 24.6, Adıyaman dış illerde doğanlar % 4.9'dur. Bu veriler çalışanların yaklaşık dörtte birinin kırdan kente göç eden ailelerden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Az gelişmiş bir il olan ve ilin temel ekonomik geçim kaynağı tarım olan (ağırlıklı olarak da tütün ekimi) Adıyaman'da, son otuz yılda yaşama geçirilen neoliberal politikaların tarıma etkisi ile kırdankente yoğun bir göç süreci yaşamıştır. Ayrıca GAP projesi kapsamında toprakların ve bazı yerleşim merkezlerinin sular altında kalması da iç göçü arttırmıştır. Nitekim 1980'de 53.219 olan Adıyaman kent merkezi nüfusu, 1990'da 101.576 ve 2012'de 217.789 olmuştur (Kaya, 2015:76).

Görüşülen tekstil işçileri arasında çocuk sayısı 1-2 olan % 50.2, 3-4 olan % 29.3, 5 ve üzeri % 4.4 çocuğu olmayan % 15.9'dur. Evli olan çalışanların çoğunluğunun yirmili ve otuzlu yaşlarda olduğu dikkate alındığında sahip olunan çocuk sayıları yüksektir. Nitekim Adıyaman doğurganlık düzeyi yüksek bir ildir. Kaya'nın Adıyaman kent merkezindeki haneler üzerinden yürüttüğü araştırmaya göre görüşmecilerin üçte ikilik bir oranı bir ailenin 3 ya da 4 dört çocuğu olması gerektiğini belirtmiştir (Kaya, 2014, s. 103). Örneklemedekiler arasında hanede yaşayan kişi sayısı 1-3 kişi olan % 24, 4-6 kişi olan % 51.5, 7 ve üzeri kişi olan % 24.5'tir.

Evli olan çalışanların eşlerinin eğitim durumu ilkokul mezunu olanlar % 50.3 ortaokul (ilköğretim) mezunu % 25.5, lise mezunu % 17.4 diğer % 6.8'dir. Yine evli olan çalışanlar arasında eşin işi ev kadını olan % 60, özelde işçi % 17.5, işsiz % 8.1, inşaat işçisi % 5, esnaf % 3.1, diğer meslekler (özel güvenlik, şoför, kapıcı gibi) % 6.2'dir. Örneklemedeki çalışanların babalarının eğitim durumu şöyledir: İlkokul mezunu % 50.9, okur yazar değil % 21.8,

ortaokul % 11.8, sadece okur yazar % 8, lise % 7.5'tir. Çalışanların annelerinin eğitim durumu ise şu şekildedir: İlkokul mezunu % 37.4, okur yazar değil % 52.3, ortaokul % 5.4, sadece okur yazar % 4 ve lise 0.9'dur. Az gelişmiş bölgelerin özelliklerinden birisi kadın okuryazar oranının düşüklüğüdür. Bu durum işçilerin annelerinin eğitiminde de somutlaşmaktadır. Örneklemdekilerin babalarının mesleği çiftçi olan % 32.6, emekli % 20.1, İnşaat işçisi % 9.3, işsiz-çalışmayan % 8.8, esnaf % 8.6, özel sektörde işçi % 7.6, seyyar satıcı % 4.8, diğer (kamuda işçi-memur, şoför gibi) % 8.2'dir. Babalarının mesleklerinin üçte biri kırsal kökenli bir uğraşı ortaya koymaktadır. Görüşülenlerin % 96.3'ü annelerinin işinin ev kadınlığı olduğunu belirtmişlerdir.

5.2.2. Haneye Giren Gelire İlişkin Bulgular

Görüşme yapılan tekstil işçileri arasında hanede çalışan sayısı 1 kişi olan % 39.1, 2 kişi olan % 41.2, 3 kişi olan % 16, 4 kişi ve üzeri olan % 3.7'dir. Hanesinde çalışan sayısı 2 olan kadın işçiler arasındaki % 72,9'ken, erkek işçilerin oranı ise % 27.1'dir. Bu durum çoğunluğu bekar olan kadın tekstil işçilerinin, aile bütçesine ek gelir sağlayıcı bir eylemde bulduklarını göstermektedir. Hanesinde çalışan sayısı 3 olanların, kadın işçiler arasındaki oranı % 67.9 ve erkek işçiler arasındaki oranı ise % 31.1'dir. Haneye giren aylık ortalama geliri asgari ücretin altı olan % 10.9, 846-1000TL arası olan % 31.4, 1001-1500 TL arası olan % 23.7, 1501-2000 TL arası olan % 19.1, 2001-2500 TL arası olan % 8.3 ve 2501 TL ve üstü olan % 6.6'dır. Türk-İş, bu araştırmanın yapıldığı Nisan 2014 yılında dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı rakamını 3801 TL ve açlık sınırı rakamını ise 1167 olarak açıklamıştır (2014:1). Bu rakamlara göre, örneklemdekilerin tamamına yakını mevcut hane gelirleri ile yoksulluk sınırının altında ve yarıya yakını ise açlık sınırının altındadır.

5.2.3. Yapılan İş ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bulgular

Tablo 2: Tekstil İşçilerinin Çalışma Yaşamı

Tekstilde Yaptığı İş	KADIN		ERKEK		Toplam Yüzd e	Tekstilde Çalışma ya Başlama Yaşı	KADIN		ERKEK		Toplam Yüzd e
	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)			Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)	
Ustabaşı	6	26.1	17	73.9	100	16 ve altı	47	81	11	19	100
Kalite Kont. Sorumlusu	24	72.7	9	27.3	100	17-18 yaş	60	78.9	16	21.1	100
Makinacı	104	60.8	67	39.2	100	19-20 yaş	23	60.5	15	39.5	100
Ütücü	5	27.8	13	72.2	100	21-24 yaş	26	29.9	61	70.1	100
Ortacı	16	64	9	36	100	25 ve üzeri	28	30.8	63	69.2	100
Kesimci	6	54.5	5	45.5	100	Çalışma Süresi	Sayı	Yüzd e	Sayı	Yüzd e	Toplam Yüzd e
İplik temizleme	3	25	9	75	100	1 yıldan az	65	69.1	29	30.9	100
Vater	13	68.4	6	31.6	100	1-3 yıl	55	46.2	64	53.8	100
Ambalajcılık	0	0	14	100	100	4-6 yıl	35	60.3	23	39.7	100
Diğer (ölçü, bakım, bobinci gibi)	7	29.2	17	70.8	100	7 yıl ve üzeri	29	36.7	50	63.3	100
Tekstilde	Sayı	Yüzd e	Sayı	Yüzd e	Topla	Aylık	Sayı	Yüzd e	Sayı	Yüzd e	Topla

Çalışma Nedeni		e		e	m Yüzd e	Ücretler		e		e	m Yüzd e
Bu işin eğitimini aldım	11	50	11	50	100	Asgari ücret altı	59	72.8	22	27.2	100
Ekonomik nedenler	113	58.2	81	41.8	100	846-1000	92	51.4	87	48.6	100
Arkadaş/yakınlarım burada çalıştığı için	19	67.9	9	32.1	100	1001-1250	16	29.6	38	71.4	100
Başka iş bulamadım	28	34.1	54	65.9	100	1251-1500	11	55	9	45	100
Diğer	9	45	11	55	100	1501 ve üstü	3	25	9	75	100

Görüşülen tekstil işçilerinin % 64.5'i tekstil öncesi herhangi bir işte çalışmamışlardır. Çalışmıyordum diyenler arasında kadınların oranı % 65, erkeklerin oranı % 35'dir. Bir diğer deyişle, tekstil sektörü kadınların yaklaşık üçte ikisinin ilk işidir. Kadınlar ve erkeklerin yaptığı işin başında makinacılık gelmektedir. Kadın işçilerin yarısından fazlası makinacıyken, 24 kişi kalite kontrolden sorumlu ve 16 kişi ise ortacıdır. Erkekler ise makinacının ardından ustabaşılık, bedensel güç gerektiren ambalajcılık ve ütücülük yapmaktadırlar. Görüşülen 23 ustabaşından sadece 6'sı kadındır. Suğur'a göre ustabaşları (formenler) genellikle çalışan işçiler arasında yöneticilerce seçilmesine karşın kadınların çok büyük oranlarda çalıştırıldığı yönetim birimlerinde formenler erkek işçiler arasında seçilmektedir (2002: 330). Dolayısıyla daha vasıflı ve yöneticilik konumunda kadınlar dezavantajlı bir durumdadırlar. Tekstilde çalışma nedeninin başında hem kadın hem de erkek işçilerde ekonomik nedenler ön sıradadır. Başka bir iş bulamadım ikinci sırada olup, bu seçeneği belirtenlerin üçte ikisi erkektir. Tekstilde çalışmaya başlama yaşı kadınlarda daha düşüktür. Kadınlar arasında 17-18 yaşlarında tekstilde çalışmaya başlayan 60 kişi, 15-16 yaşlarında çalışmaya başlayan ise 47 kişidir. Erkek işçilerde ise tam tersi bir durum söz konusudur. 25 yaş ve üzeri çalışan 63, 21-24 yaş üzeri çalışan 61 kişidir. Örneklemedeki kadınlardan 1 yıldan az çalışan 65 kişi, 1-3 yıl arası çalışan 55 kişiyken; erkeklerde 1-3 yıl arası çalışan 64 kişi, 1 yıldan az çalışan 29 kişidir. Tekstil işçileri arasında 7 yıl ve üzeri çalışan 79 kişiden sadece 29'u kadındır. Özellikle bekar kadınların yoğunlaştığı tekstilde, kadınların bir kısmının evlendikten sonra yaptıkları işe bırakmaları, çalışma sürelerini kısıtlamaktadır. Ayrıca örneklemin bütününde 1 yıldan az çalışma % 26.9 gibi bir oranda olup, bu işçilerin işe devamları mümkün olmadığında kıdem tazminatını hak kazanmama durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Örneklemedekiler arasında asgari ücretin altı alan bir ücret alan % 23.4, 846-1000 TL arası ücret alan % 51.7, 1001-1250 TL arası ücret alan % 15.6, 1251-1500 TL arası ücret alan % 5.8 1501 TL ve üstü ücret alan ise sadece % 3.5'tir. Çalışanların yaklaşık dörtte üçü, Türk-İş'in 2014 Nisan rakamı olarak ilan ettiği 1167 TL aylık sınırının altında bir ücret almaktadırlar. Bu durum formel işgücü piyasasındaki çalışan yoksulların boyutunu çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Asgari ücretin altı ücret alan işçilerin % 79.4'ü fason üretim yapan fabrikalarda çalışmaktadır. Yine asgari ücretin altı ücret alan işçilerin % 72.8'i kadındır. İplik üretimi yapan fabrikalarda asgari ücret alanların 25'i kadın ve 25'i de erkektir. Orta büyüklükteki tekstil fabrikalarında (ki bunlar ihracat da yapmaktadır) asgari ücret alanların 38'i kadın ve 48'i erkektir. Yine iplikte 1000-1500 TL arası alan 26 kişiden 8'i erkek ve orta büyüklükteki işletmelerdeki 8 kişiden 5'i erkektir. Ayrıca 1000 TL ve üzeri alan 86 kişiden 69'u iplikte tek sendikanın olduğu büyük işletmede çalışmaktadır.

Örneklemedekilerin % 50.6'sı yaptıkları işi kendim buldum derken, % 26.3 akrabalarım aracılığıyla buldum, % 19.4 arkadaşlarım aracılığıyla buldum ve % 2.3 ise İş-Kur aracılığıyla buldum demiştir. Tekstil işçilerinin % 23.7'si yaptıkları işin dışında başka işlerin verildiğini

belirtmiştir. Kadın çalışanlarda ise bu oran % 69.9 gibi yüksek bir orandadır. Bu durum daha itaatkar olarak da görülen kadın emeğinden, işverenlerin önemli ölçüde yararlandıklarını ortaya koymaktadır. Çalışma şekli olarak vardiyalılar % 40.3, vardiyasızlar ise % 59.7'dir. Örneklemdekilerin % 13.8'i yönetici ve usta başlarının kendilerine yönelik yaklaşımlarının olumsuz olduğunu belirtmiştir. Cinsiyet açısından kadın işçilerden 29'u ve erkek işçilerden ise 19'u, yönetici ve ustabaşlarının kendilerine yönelik yaklaşımlarının olumsuz olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla kadın işçiler, yöneticilerinin olumsuz tutum ve davranışları ile daha çok karşı karşıya kalmaktadırlar.

Tekstil sektörü uzun çalışma saatleri ile zaman zaman gündeme gelmektedir. Örneklemdeki görüşülen işçilerin yarısı haftalık resmi çalışma saati olan 45 saati belirtmişlerdir. 46-50 saat arası çalışan % 23 ve 51-60 saat arası çalışan % 25,9'dur. Örneklemdeki işçilerden haftalık 45 saat çalışanların 175'nin 112'si iplik üretimi yapan fabrikalarda, 50'si orta büyüklükteki fabrikalarda ve sadece 13'ü fason üretim yapan küçük işletmelerdedir. Haftalık 46-50 saat arası çalışanların 7'si iplik üretimi yapan fabrikalarda, 34'ü orta büyüklükteki fabrikalarda ve 40'ı fason üretim yapan küçük işletmelerdedir. Haftalık 51-60 saat arası çalışanların 67'si fason üretim yapan küçük işletmelerde ve 25 kişisi ise orta büyüklükteki fabrikalardadır. Büyük işletmelerden küçük işletmelere doğru gidildikçe çalışma koşulları daha da kötüleşmekte ve işçilerin haftalık çalışma saatleri de artmaktadır. Özellikle fason üretim yapan fabrikalarda uzun çalışma saatleri görülmektedir. Nitekim Suğur'un çalışmasında da küçük ve orta boy firmalarda işçilerin çalışma koşulları, ücret düzeyleri ve sosyal güvencelerinin son derece olumsuz olduğu tespit edilmiştir (Suğur, 2005, s. 60). Örneklemdekilerin % 10,3'ü (36 kişi) Sosyal Güvenlik Kurumuna bağlı değildir. Bu 36 kişiden, çoğunluğu (26 kişi) kadın işçidir. Örneklemdeki işçilerin % 27,2'lik kesimi asgari ücretin altında ücret aldığını belirtmiştir. Asgari ücretin altı alan işçilerin % 16,9'u sosyal güvencelidir. Bir diğer deyişle, sigorta primi işveren hissesinin devlet tarafından ödenmesine karşın, "sigortalı ama asgari ücretin altı geliri" çalışan oranı dikkat çekicidir.

Örneklemdekilerin % 24'ü aylıklarını düzenli alamadıklarını belirtmişlerdir. Örneklemdekilerin % 71.3'ü aldıkları aylığı aile gelirine katkı şeklinde değerlendirdiklerini belirtirken; % 21'i bir kısmını kendime ayırıp, geri kalanını aileme veriyorum demiştir. Bu ifadeyi kullananların 43 kişisi kadın ve 21 kişisi erkektir. Yine kadın işçilerin % 35.4'ü erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen farklı ücret aldıklarını belirtmişlerdir. Bu düşünceye sahip olan kadınların % 55,6'sı fason işletmelerde çalışanlardır. Tekstil işçileri arasında ikinci iş yapan oranı % 4 gibi son derece düşüktür. Bir başka deyişle ikinci iş yapan 14 kişiden 10'u erkektir. Tekstildeki çalışma sürelerinin uzunluğu, işin yoruculuğu ve az gelişmiş bölgedeki iş olanaklarının son derece sınırlı olması, ikinci bir iş yapmayı güçleştirmektedir.

5.2.4. Yaşanılan Sorunlar ve İş Memnuniyetine İlişkin Bulgular

Örneklemdeki tekstil işçilerin sadece % 24.3'ü iş yerindeki çalışma koşullarından kaynaklı bir sorun yaşamadıklarını belirtirken; sorun yok diyen kadın işçiler 47 kişi, erkek işçiler ise 38 kişidir. Kadın işçilerin çalışma ile ilgili sorunlarından ilk üçü şöyledir: Ücretlerin düşük olması (% 31.2), çalışma saatlerinin uzunluğu (%24.6) ve aşırı iş yükü (%16.9). Erkek işçilerin çalışma ile ilgili sorunlarından ilk üçü ise şöyledir: Ücretlerin düşük olması (% 38.2), aşırı iş yükü (% 20.3), çalışma saatlerinin uzunluğu (% 17.3). Örneklemdeki çalışma süreleri uzun ve iş yüklerinin ağırlığı hem kadınlar hem de erkekler açısından belirtilen sorunlardır. Tekstil gibi emek yoğun bir sektörde ücretler düşüktür, üstelik OSB'de dahi asgari ücretin altında çalışan ciddi bir işgücü vardır. Özellikle daha düşük ücret alan kadın işçilerin aldıkları ücreti aileye bir ek gelir olarak görmesi ve çoğunlukla tekstil işini evlenene kadar sürdürmeleri (geçici görmeleri) ücretlerdeki düşüklüğü, erkek işçiler kadar yüksek oranda

sorun olarak belirtmemelerinde etkilidir. Ayrıca kadın işçilerin % 40.2'sitekstilde çalışmanın aile içerisinde yaşantısında sorunlar oluşturmadığını belirtirken, % 59.8'i aile içerisindeki yaşantısında sorunlar oluşturduğunu belirtmişlerdir.Sorun oluşturuyor diyenlerden 44'ü aile içi görevlerinin aksadığını, 39 kişi aile içinde iş paylaşımı olmadığından fazla yorulduğunu ve 31 kişi fazla mesainin aile içinde çatışmaya sebep olduğunu belirtmiştir.Gelenekse toplum yapısına ait ilişkilerin belirleyici olduğu kentte, kadınların ev dışında ücretli bir işte çalışması olumu bir durum olmakla birlikte; ev dışında çalışan kadınların çalışma koşulları ağırdır. Üstelik kadının yaşadığı toplumdaki aile içi geleneksel rol beklentileri, görünen emek alanındaki çabanın, görünmeyen ev içi emek alanında yerine getirilmesini beklediğini ortaya koymaktadır. Örneklemedeki işçilerin % 69.5'i iş sağlığı ve güvenliği konusunda bilgisi olduğunu belirtirken; iş kazası geçiren oranı % 12.4'tür. Tekstildeki işçilerin yaptıkları işe ilişkin memnuniyet durumuna verdikleri yanıtların dağılımı şu şekilde bulgulanmıştır: Yaptıkları işten memnun değilim ve hiç memnun değilim diyenlerin oranı % 38.4, memnunum ve çok memnunum diyenlerin oranı % 33.8, idare eder diyenler % 27.8'tir.Yaptıkları işten memnun değilim ve hiç memnun değilim diyenlerin 53'ü kadınlardan ve 74kişisi erkeklerden oluşmaktadır. Kadınlarda memnun ve çok memnun diyenler68 kişi, erkeklerde ise 57 kişidir. İdare eder diyenler kadınlarda 63 kişi, erkeklerde ise 34 kişidir. Tekstil işçileri arasında iş değiştirme düşüncesi % 38.6 oranındadır. İş değiştirmeyi düşünenlerin 53'ü kadın ve 77 kişisi erkektir. Erkek işçilerin iş değiştirmeye yönelik düşünceleri daha yüksektir. İş değiştirme düşüncesi fason üretim yapan işletmelerde % 43.1ile birinci sıradadır. Çalışma koşullarını idare eder diyenlerde kadınların yüksek olması ve de iş değiştirme düşüncesinde düşüklük, kadınların erkeklere göre daha itaatkar bir emek gücü olduğunu göstermektedir. Nitekim MDG Achievement Fond'un bölge ile ilgili araştırmasında Kahramanmaraş ve Adıyaman'da işletmeler kadın işçileri tercih etmektedirler. Kadın işçilerin erkeklere göre daha verimli, becerikli ve disiplinli ve daha saygılı olarak görülmesi, bu tercihte etkilidir (2012, s. 114).

5.2.5. Örgütlenme ve Gelecek Beklentisi

Tekstil sektörü, emek yoğun özelliği ile önemli bir işçi kitlesini barındırmasına rağmen, işçi örgütlenmesinin en sorunlu olduğu alanlardan biridir. Görüşülen tekstil işçilerinin % 91,4'ü sorunlarına yönelik herhangi bir etkinliğe katılmadığını ifade etmişlerdir. İşçiler arasında sendika üyesi olan % 22,4'tür.Bu rakam az gelişmiş bir bölge açısından yüksek görünebilir ancak, bu sendikalı oranın sanayideki en büyük ve sendikaların olduğu tek fabrikadan kaynaklandığını belirtmek gerekir. Adıyaman OSB'deki Güçlü Tekstil ve İplik fabrikasındaki işçiler 2013 yılında sendikalaşma girişimleri başlatmış olup, Öz İplik-İş Sendikasına üye olan 250 işçinin işine son verilmiştir (www.evrensel.net, 29 Ocak 2013). İşten atılan tekstil işçiler, bir takım eylemlerle yaşadıkları mağduriyetleri kamuoyuna ve TBMM'ye taşımışlardır. Bu girişimler Adıyaman OSB'de sendikaların örgütlenmesinin güçlüklerle dolu olduğunu ortaya koymuştur.

Son olarak örneklemedeki tekstil işçilerine kendilerinin ve yakınlarının geleceklerini nasıl gördükleri sorusu yöneltilmiştir. Tekstil işçilerinin % 41.4'ü geleceklerinin bugünkünden kötü veya daha kötü olacağını belirtirken, % 36.5 iyi veya daha iyi olacağını ve % 22.1 gibi bir oran ise değişmeyecek yanıtını vermişlerdir. Dolayısıyla tekstil işçilerinin önemli bir kısmı geleceklerine yönelik karamsar bir bakış açısına sahiptirler. Cinsiyet açısından ise geleceğini bugünkünden kötü ve daha kötü olacağını belirtenlerin içinde kadın işçilerin oranı % 40.7, erkek işçilerin oranı ise % 59.3'tür.

6. SONUÇ

Sanayi Devrimi'nden günümüze tekstil sektörü imalatındaki teknolojik gelişmelere rağmen, bu sektör, emek yoğun bir üretim özelliğini korumaktadır. Özellikle de ücretli kadın emeği, tekstil sektöründe önemli bir ağırlığa sahiptir. Fordist üretim sürecinde Batı sanayilerinde tekstil önemli bir yere sahipken, postfordist üretim süreci ve sermayenin yeniden yapılanmasına bağlı olarak, tekstil ürünlerinin üretim az gelişmiş veya gelişmekte olan çevre ülkelere kaydırılmıştır. Neoliberal küreselleşmeye karşılık gelen bu süreçteki ekonomik politikalar, az gelişmiş ülke ve bölgelerin yoksullaşmasını artırmıştır. Tekstil sektörü, kentteki yoksul kadınların yoğun olarak istihdam edildiği bir alandır. Dünya piyasasına hakim olan küresel tekstil şirketleri için, az gelişmiş ülkelerin ucuz, güvencesiz ve örgütsüz kadın emeği, kapital birikim için önemli bir çekim alanının oluşturmaktadır.

1980'lerde itibaren Türkiye'de neoliberal ekonomik politikalara eklenme süreci çerçevesinde, ithal ikameci sanayileşme modelinden ihracata dayalı sanayileşme modeline yönelme başlamıştır. Bu süreçte Türkiye'de emek yoğun sektör olan tekstilde ihracatın önemi artmıştır. Başlangıçta büyük kentlerde yaygınlık kazanan bu üretim, günümüzde ana firmalara bağlı fason firmalar aracılığıyla ülkenin az gelişmiş bölgelerinde gerçekleştirilmektedir. Özellikle işletmelere uygulanan devlet teşvikleri, firmaları az gelişmiş bölgelerde yatırım yapmaya yöneltmiştir. Türkiye'nin az gelişmiş bölgesi olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Adıyaman ekonomisi, uzun yıllar tarıma dayanmıştır. 1990'larda tarıma ilişkin politikalarla tütün ekimine sınırlama getirilmesi, kırsaldan kent merkezine ve büyük şehirlere göçü hızlandırmıştır. Bu süreçte Adıyaman kent merkezi hızlı bir kentleşme süreci yaşamış, kentin çevre mahalleleri yoksul ve işsiz kitlelerin yeni yerleşim alanı olmuştur. Adıyaman, son yıllarda sanayisinde tekstil üretimin ağırlıkta olup, tekstilde kadın emeği çok yoğun olarak istihdam edilmektedir. Bu çalışmada az gelişmiş bir ilin tekstil sanayisindeki kadın emeğinin çalışma yaşamı incelenmiştir.

Adıyaman OSB'deki kadınların tekstile başlama yaşı erkek işçilere göre küçüktür. Özellikle genç kızlar, evlenene kadar ve evlerine bir ek gelir sağlama amacıyla bu sektörde çalışmaktadırlar. 18 yaşın altında olup üretim yapan küçük işletmelerde kayıt dışı çalışanların büyük çoğunluğu genç kızlardır. Tekstilde çalışanların dörtte biri kırsal kökenlidir, bu durum kırsaldan kent merkezine olan göç sürecini ortaya koymaktadır. Görüşülen 23 ustabaşından sadece 6'sı kadındır. Dolayısıyla daha vasıflı ve yöneticilik konumunda kadınlar dezavantajlı bir durumdadırlar. Çalışanların yaklaşık dörtte üçü, açlık sınırının altında bir ücret almaktadırlar. Bu durum formel işgücü piyasasındaki çalışan yoksulların boyutunu çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Asgari ücretin altı ücret alan işçilerin % 79,4'ü fason üretim yapan fabrikalarda çalışmakta olup, bu işçilerin % 68,1'i kadındır. Büyük işletmelerden küçük işletmelere doğru gidildikçe çalışma koşulları daha da kötüleşmekte ve işçilerin haftalık çalışma saatleri de artmaktadır. Özellikle fason üretim yapan fabrikalarda uzun çalışma saatleri görülmektedir. Örneklemedekilerin dörtte üçü çalışma koşullarından kaynaklı sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kadın ve erkekler açısından ilk üç sorun (ücretlerin düşüklüğü, çalışma saatlerinin uzunluğu, aşırı iş yükü) ortaktır. Adıyaman OSB'deki işletmelerden sadece birinde sendikal örgütlenme vardır. Binlerce işçinin çalıştığı sanayide işçi örgütlenmesi son derece sınırlıdır.

7. ÖNERİLER

Saha araştırmasında görüşülen işletmeler devletten önemli teşvikler almaktadırlar. Devlet bu teşviklerle az gelişmiş bölgede asgari ücretli kayıtlı işçi istihdamını hedeflemesine rağmen; az gelişmiş bölge sanayilerindeki çalışma koşulları ile ülke içindeki Bangladeş ve Çin'in yaratılmasına destek vermektedir. Üstelik de Türkiye'nin işgücü piyasasında sayıları gittikçe artan Suriyeli işçi gerçeği, eğer ciddi bir önlem alınmazsa tekstil sektöründe ucuz

emek sömürsünü daha da ciddi boyutlara getirecektir. Dolayısıyla teşvik alan iş yerleri çok sıkı bir biçimde denetlenmelidir. Saha çalışması sırasında işçiler, denetimin eksikliğini sıklıkla belirtmişlerdir. Özellikle teşvikler, işçilerin çalışma koşullarının görece daha iyi olduğu orta ve büyük işletmelere kaydırılmalıdır. Devletin sosyal güvence prim ödemesine rağmen kayıt dışı ve de asgari ücretin altı ücretle kadın emeği çalıştıran ve de sendikalaşma önünde engel oluşturan işletmelere ciddi yaptırımlar uygulanmalıdır.

Sonuç olarak, emek-yoğun bir sektör olan tekstil fabrikalarında çalışan kadınlar; çalışma süreleri, aşırı iş yükü, düşük ücretleri ve kayıt dışılıkları ile dezavantajlı bir grubu oluştururlar. Azgelişmiş bölge sanayisinin tekstilindeki kadın tekstil işçiler; güvenceli, kayıtlı ve örgütlü bir emek gücü niteliğine kavuşamazlarsa; içinde buldukları dezavantajlı koşullardan kurtulmaları oldukça zor görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıyaman'da Bugün Gazetesi (2010). “İrgat Kent’ imajının Kazandıranlar Utansın”, 24 Şubat 2010, s. 9.
- Aslan, A. (2012). *Azgelişmişlik ve kalkınma sorunsalı kısılacında: sermayenin mekânsal örgütlenişi ve batman örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Başkaya, F. (2005). *Azgelişmişlik*. F. Başkaya (Yay. HAZ.). *Kavram Sözlüğü Söylem ve Gerçek içinde* (s. 55-66). Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Çavdar, T. (2005). *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Kesitler*,. İstanbul: Nazım Kitaplığı,.
- Dedeoğlu, S. (2012). *Türkiye’de Tekstil Sektörü ve Kadın İşçiler, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya ve Adıyaman Araştırması*, Ankara: ILO.
- Dedeoğlu, S. (2012). *Türkiye’de yeni endüstriyel istihdam ve kadın işçiler*. M. Yaman (Yya. Haz.). *Emeğin Kitabı içinde* (s. 466-478),. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı .
- Dicle Kalkınma Ajansı. (2011). *Hazır Giyim Sanayi Sektör Analizi*. Batman Yatırım Destek Ofisi.
- Ekonomi Bakanlığı. (2016). *Hazır Giyim Sektörü/ Sektör Raporları*. https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Hazir_Giyim.pdf, 24.05.2017 tarihinde erişildi.
- Freyssinet, J. (1985). *Azgelişmişlik İktisadı*, (T. Öcal-M.A.Kılıçbay, çev.). Ankara: Belge Yayınları.
- Güven, S. (1999). *Toplumbilim*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Han, E. ve Kaya, A. A. (2002). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. İstanbul: EtamA.Ş. Matbaa.
- Hobsbawm, E. (2008). *Sanayi ve İmparatorluk*, (A. Ersoy, çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- ILO. (2014). *Wages and working hours in the textiles, clothing, leather and foot wear industries*, Geneva: International Labour Office.
- İŞKUR. (2013). *Adıyaman İşgücü Piyasası Analizi Raporu*. Adıyaman Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü.
- Kaya, G. (2014). *Kentleşmenin Toplumsal Boyutları (Adıyaman Örneği)*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Kaya, G. (2015). Internal migration and its effects in one of the underdeveloped regions of Turkey (the sample of adiyaman)", *International Journal of Humanities and Social Science*, 5 (3), 71-8.
- Keyder, Ç. (1976). *Emperyalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Klein, N. (2012). *No Logo*. (n. Uysal, çev.), İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kocacık, F. ve Ayan, S. (2011). *Türkiye'de tekstil alanında çalışan kadınlar ve sorunları: (istanbul-adana-denizli-sivas ve tekirdağ ili örnekleri)*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8 (1), 464-483.
- Kurtuluş, H. (2010). Kent sosyolojisinde değişen kavrayışlar ve Türkiye'nin kentleşme deneyimi, Ö. Uğurlu vd (der.), *Türkiye. Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları içinde (s. 177-225)*, İstanbul: ÖrgünYayınevi.
- Achievement Fond (2012) *Turkey: Harnessing Sustainable Link ages for SMEs in Turkey's Textile Sector*.
- Orkun, T. (2007). *Türkiye'de tekstil sektörü ve enformel istihdam*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özer, M. ve Bıçerli, K. (2003). Türkiye'de kadın işgücünün panel veri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 55-85.
- Pınarcıoğlu, N. Ş. (2006). *Kentlerde kadınların işgücü ve istihdama katılım sorunları: izmit örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Suğur, S. (2002). Tekstil sektöründe yeniden yapılanma ve çalışan kadınlar üzerine bir araştırma, *Dünya 'da ve Türkiye 'de Fraklılaşma –Çatışma-Bütünleşme II içinde (s. 328-337)*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını.
- Suğur, S. (2005). Türkiye'de tekstil sektöründe kadın emeği ve değişen toplumsal cinsiyet ilişkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 38 (1), 47-68.
- Şahin, H. (2013). *Küreselleşme Sürecinde İşçilerin Direnme ve Hayatta Kalma Stratejileri: Denizli Tekstil İşçileri Örneği*. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- TÜİK (2013). *Seçilmiş Göstergelerle Adıyaman 2012*, TÜİK Matbaası, Ankara.
- Türk-İş Haber Bülteni, *Nisan 2014 Açlık ve Yoksulluk Sınırı*. <http://www.turkis.org.tr/dosya/VDG2vt8h2YoJ.pdf>, 22 Nisan 2016 tarihinde erişildi.
- Tütengil, C.O. (1984). *Az Gelişmenin Sosyolojisi*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Wichterich, C. (2004). *Küreselleş(tiril)en Kadın/ Eşitsizliğin Geleceğinden Raporlar* (Çev. T.Tayanç- F. Tayanç), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- Wulfhorst, B. (2006). *Textile Technology*, Munich: HanserPublishers.
- Yeniyoğ Gazetesi "Adıyaman'da 40 bin mevsimlik işçi var", 3Şubat 2007, s.1.
- Yeniyoğ Gazetesi "İrgat Kent Olmaktan Kurtulmak Gerekir", 14 Ocak 2008, s. 1.
- <https://www.evrensel.net/haber/47608/guclu-tekstilde-uretim-durdu>. 29.01.2013 tarihinde erişildi.
- <http://www.adiyaman.gov.tr/ilin-sanayi-durumu>. 20.03.2017 tarihinde erişildi.
- www.ekonomi.gov.tr/Yatirim_Tesvik_Haritasi-Adiyaman 19.03.2017 tarihinde erişildi.